

New Masters on Tour 2021 | 2022

Hoornder Kerk
Den Hoorn (Texel)
19 september 2021
Aanvang 19.00 uur

Rimsky-Korsakov Trio (Rusland)

Inga Dzektsjer, piano
Andrey Baranov, viool
Alexey Zhilin, cello

Dmitri Sjostakovitsj
(1906-1975)

Trio voor piano, viool en cello in c kl. t., opus 8

Pjotr Iljitsj Tsjaikovski
(1840-1893)

Trio voor piano, viool en cello in a kl. t., opus 50

Pezzo elegiaco (Moderato assai – Allegro giusto

Tema con variazioni: Andante con moto – Variazione finale e coda

Toelichting programma 26 september 2021 15:15 Het Concertgebouw Amsterdam

Hoewel Joseph Haydn te boek staat als de peetvader van het pianotrio, was het Ludwig van Beethoven die deze bezetting definitief bestaansrecht gaf en perspectieven bood voor de negentiende eeuwse componisten. Zijn pianotrio's vormden en vormen de inspiratiebron voor veel componisten na hem. Ook Pjotr Iljitsj Tsjaikovski vond in het werk van Beethoven de voorbeelden voor een perfecte balans tussen de instrumenten en een bij vlagen symfonische klank. Zo overtuigde Beethoven Tsjaikovski indirect om zelf een pianotrio te schrijven, een samenstelling die hij net als veel Russische tijdgenoten eerder afwees. Zijn lijvige Trio in a zou uiteindelijk generaties Russische componisten, onder wie Dmitri Sjostakovitsj, beïnvloeden.

Toen Dmitri Sjostakovitsj in 1923 op 16-jarige leeftijd zijn eerste pianotrio schreef, was ook de Russische pianotriotraditie nog jong. De belangrijkste werken waren het Trio in a van Tsjaikovski en de twee trio's van Rachmaninoff. Ze dienden ongetwijfeld als voorbeeld en inspiratie voor de juveniele Sjostakovitsj die op dat moment aan het conservatorium van Leningrad studeerde. De aanleiding voor de componist om zijn eendelige trio dat hij in eerste instantie Poème noemde te schrijven was de liefde. In het sanatorium waar hij herstelde van tuberculose ontmoette hij Tatyana Glivenko. De beide jongelingen voelden zich zwaar tot elkaar aangetrokken en eenmaal terug in Leningrad hield hij mede door het schrijven van zijn pianotrio de lange afstandrelatie in stand. De relatie liep stuk, maar het trio bleef.

Het werk is even opmerkelijk als atypisch voor Sjostakovitsj. Er zijn romantische invloeden en componisten als Skrjabin, Rachmaninoff en Tsjaikovski zingen in de noten mee, maar de vorm en het vrij chromatische basismateriaal waaruit het trio ontspringt vertonen al tekenen van de latere Sjostakovitsj die op het conservatorium van Leningrad al werd veroordeeld voor zijn 'obsessie met het groteske'.

Sjostakovitsjvorschrijvers schrijven de opvallende montagevorm waarin de componist contrasterende elementen scherp naast elkaar zet wel toe aan zijn bijbaantje als begeleider van zwijgende films. Sjostakovitsj schijnt zelfs dit trio gebruikt te hebben als begeleiding bij bepaalde beelden.

In elk geval was het Conservatorium van Moskou een stuk beter te spreken over het werk dan de 'concurrentie' in Leningrad. Toen Sjostakovitsj uit onvrede met de opleiding in Leningrad met dit Pianotrio auditie deed in Moskou, beschouwde men het direct als een geslaagde proeve van bekwaamheid in de sonatevorm. De jonge Sjostakovitsj werd direct aangenomen voor de compositieopleiding. 'In Leningrad hadden ze mijn trio nooit geaccepteerd als een proeve van beheersing van de sonatevorm', schreef Sjostakovitsj later vilein. 'Wat een stomme formalisten.'

Ook Pjotr Iljitsj Tsjaikovski maakte decennia eerder de overgang van wat toen nog Sint-Petersburg heette naar Moskou. Hij kreeg zijn opleiding in St. Petersburg en maakte furore als compositiedocent in Moskou. Van enig formalisme was bij Tsjaikovski geen sprake; vele Russische componisten vonden hem zelfs te westers georiënteerd. Het was ook Tsjaikovski die het pianotrio in de laatste decennia van de negentiende eeuw op de kaart zette in Rusland. Terwijl het pianotrio in heel West-Europa furore maakte, wilde het in Rusland maar niet lukken. Tsjaikovski zelf gaf in 1880 toen zijn beschermvrouwe Nadezhda von Meck hem om een pianotrio voor huiselijk gebruik vroeg zelf de reden voor. 'De drie instrumenten mengen niet goed', zo motiveerde de componist zijn aanvankelijke weigering. 'De piano zou de delicate klanken van de viool en de cello alleen maar overstemmen. Naar mijn idee is de piano alleen effectief als solo-instrument, in combinatie met een symfonieorkest en als overduidelijk begeleidingsinstrument voor een ander instrument of een stem.'

Een jaar later schreef Tsjaikovski schoorvoetend aan Von Meck: 'Ik heb het begin van een trio geschreven. Ik weet niet of het succesvol wordt en of ik het afmaak, maar ik doe mijn best.'

De aanleiding voor Tsjaikovski's omslag en zijn streven zichzelf 'te testen' was de dood van zijn mentor Nikolai Rubinstein. Met zijn **Pianotrio in a op. 50** wilde de componist een kamermuzikaal monument oprichten voor deze conservatoriumdirecteur aan wiens herinnering hij het werk ook opdroeg. En monumentaal werd het. Hoewel het werk slechts twee delen bevat, neemt het zo'n vijftig minuten in beslag. Het eerste deel is een even onstuimige als meeslepende elegie en een vrije sonate vorm en het tweede deel vormt het ware zwaartepunt van het trio. Een thema dat zo uit de door Rubinstein geliefde Russische volksmuziek ontleend had kunnen zijn, is de aanleiding voor twaalf variaties, waarvan de laatste door velen als een apart derde deel beschouwd wordt omdat Tsjaikovski het hele variatietraject nog eens dunnetjes over lijkt te doen voordat het werk wegsterft in een coda dat het eerste deel nog even in herinnering roept. Ondanks de lengte werd het werk direct een groot succes en inspireerde het vele Russische componisten na Tsjaikovski om ook een trio te schrijven.

Paul Janssen